

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Material Memories of the Dutch Revolt

Eekhout, M.F.D.

Citation

Eekhout, M. F. D. (2014, November 12). *Material Memories of the Dutch Revolt*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/29686>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/29686>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/29686> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Eekhout, Maria Francisca Davina

Title: Material memories of the Dutch Revolt : the urban memory landscape in the Low Countries, 1566 – 1700

Issue Date: 2014-11-12

Summary (in Dutch)

Ter herinnering aan de Nederlandse Opstand, of Tachtigjarige Oorlog, zijn zowel in de Noordelijke als Zuidelijke Nederlanden een enorme hoeveelheid voorwerpen gemaakt, bewaard en verzameld. Van schilderijen tot kleipijpen, van haardplaten tot gevelstenen, van kledingstukken tot kanonskogels; al deze voorwerpen maakten onderdeel uit van het proces van herinneren en vergeten in de zeventiende eeuw. Door hun aanwezigheid riepen ze herinneringen op, omdat ze waren gemaakt of bewaard naar aanleiding van een bepaalde gebeurtenis. Dirck Schaeck uit Leiden, bijvoorbeeld, bewaarde trots een kookpot die zijn vader had gevonden in de Lammenschans in de vroege ochtend van het ontzet van die stad op 3 oktober 1574. Daarnaast stonden de voorwerpen in een dynamische relatie tot hun eigenaar en omgeving. In de stedelijke gemeenschap werden ze ingezet om een bepaalde visie op het verleden uit te dragen. Zo bestelden de schepenen van 's-Hertogenbosch in 1600 een schilderij van het Schermersoproer in 1579 waarmee ze trots het verhaal van hun katholieke, stedelijke identiteit uitdroegen ten koste van de calvinisten, die na deze gebeurtenis de stad hadden verlaten. Het schilderij riep zo niet alleen herinneringen op, maar diende ook in een groter stedelijk verhaal over katholieke identiteit. Zonder dit verhaal was de betekenis van het voorwerp veel minder groot, of in het geval van de kookpot waarschijnlijk zelfs nihil. Immers, er bestonden vele duizenden kookpotten, maar slechts één vertelde dit verhaal.

De kookpot en het schilderij zijn materiële herinneringen, voorwerpen die zowel door hun aanwezigheid en hun verhaal als de dynamiek met hun eigenaar en hun omgeving het verhaal over de Opstand uitdragen. Herinneringen aan de oorlog waren in de zeventiende eeuw niet weg te denken uit het publieke leven. Met name in steden in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden vormde zich een zogenaamd herinneringslandschap waarin allerlei materiële en immateriële dragers van herinnering de Opstand levend hielden in de lokale gemeenschap. Beelden stonden op de hoek van de straat, gevelstenen sierden gebouwen, prenten hingen aan muren en boeken stonden in de boekenkast. Daarnaast bezochten mensen toneelstukken, vertelden verhalen in herbergen, luisterden naar preken en namen deel aan processies waarin werd verwezen naar de Opstand. Het samenspel tussen al deze herinneringen creëerde een herinneringscultuur. Dit is een verzameling van gedeelde verhalen (aan de Opstand) die aanwezig waren op verschillende niveaus van de stedelijke samenleving en waarbij meerdere belanghebbenden, of 'stakeholders', betrokken waren waaronder de magistraat, de kerk, corporaties en individuele burgers. Al deze groepen hadden gemeen dat ze de Opstand gebruikten om een specifieke boodschap uit te dragen. Ze streefden bijvoorbeeld naar eenheid na een periode van politieke en religieuze onrust, ze

legitimeerden hun eigen positie in het conflict of ze probeerden hun eigen aandeel in de Opstand uit te buiten.

De wisselwerking tussen materiële herinneringen en hun plaats in het herinneringslandschap enerzijds en belanghebbenden en hun gebruik van materiële herinneringen anderzijds staat centraal in dit proefschrift. Onderzoek naar nationale herinnering heeft laten zien dat veel verhalen over het nationale verleden hun oorsprong hadden in lokale gebeurtenissen zoals bijvoorbeeld het ontzet van Leiden in de Noordelijke Nederlanden of het beleg van Oostende in de Zuidelijke Nederlanden. In de zestiende- en zeventiende-eeuwse Nederlanden bevindt het herinneringslandschap zich dan ook vooral op het niveau van de stad. Tot nu toe zijn echter zowel de stedelijke als de materiële component van herinnering niet systematisch bestudeerd. Onderzoekers beperkten zich tot één stedelijke gemeenschap, één medium of een korte periode. Deze studie analyseert hoe herinneringen aan de Opstand zich ontwikkelden tot stedelijke herinneringsculturen, hoe deze herinneringen onderdeel werden van de stedelijke identiteit en hoe die identiteit veranderde door de tijd heen. Een vergelijking tussen verschillende steden en diverse media is daarvoor essentieel.

Ondanks individuele verschillen tussen steden, zijn stedelijke herinneringen die ontstonden als gevolg van de oorlog goed vergelijkbaar. Iedere stad had herinneringen aan de Opstand die de lokale, stedelijke gemeenschap en de stedelijke identiteit beïnvloedden. Niet alleen vond een deel van het oorlogsgeweld plaats in de steden, maar politieke, religieuze en sociale conflicten moesten worden bijgelegd om opnieuw samen te kunnen leven in harmonie. Tegelijkertijd vielen de Nederlanden tijdens de Opstand echter uiteen in de Republiek en de Habsburgse Nederlanden. Ook op stedelijk niveau had dit veel invloed. Veel zuidelijke steden, zoals Antwerpen, hadden een lastige relatie met hun recente verleden omdat ze hadden geparticipeerd in de Opstand. Daarentegen kozen een aantal noordelijke steden, zoals Amsterdam, lang de kant van de Spaanse landheer Filips II. In beide gevallen betekende dit echter niet dat het Opstandsverleden werd vergeten; het werd in de stedelijke herinneringscultuur geherinterpreteerd met als doel het aansluiting te vinden bij het grotere, nationale verhaal. Een ander verschil ontstond door de manier waarop religie werd geïntegreerd in het herinneringsproces. In de Habsburgse Nederlanden besteedden zowel de nationale als stedelijke overheden veel aandacht aan de manier waarop de maagd Maria diverse steden had weten te redden uit handen van de ketterse vijand. In de Republiek, waar meerdere religies samenleefden, speelden steden liever in op een gezamenlijk gevecht tegen de vijand waaronder de hele bevolking had geleden. Verschillen in herinneringscultuur waren dus niet alleen afhankelijk van wat de stad had meegemaakt, maar ook van hoe herinneringen pasten in een groter, nationaal verhaal over de Opstand.

In de stedelijke herinneringscultuur waren materiële herinneringen een belangrijk instrument waarmee verhalen over de Opstand werden uitgedragen. De oorlog veranderde de manier waarop burgers en corporaties zoals de magistraat, de kerk en de gilden zichzelf presenteerden in de stedelijke gemeenschap met behulp van allerlei media. Herinneringen aan het conflict werden niet alleen overgebracht op schrift. Een stedelijke samenleving was bij uitstek multimediaal, omdat de meeste media (financieel) toegankelijk waren voor zowel de elite als de middenklasse. Bovendien waren in de meeste steden in de Nederlanden door het gemeenschappelijke verleden dezelfde media beschikbaar. Deze diversiteit aan media maakte het mogelijk een boodschap over de recente geschiedenis op verschillende manieren over te brengen. De nadruk ligt in deze studie op materiële cultuur, zonder de rol van bijvoorbeeld preken of toneelstukken te willen onderschatten. Waar deze media echter al geregeld onderwerp zijn geweest van onderzoek zijn materiële bronnen zoals kanonskogels, kleding en straten minder vaak onderzocht. In combinatie met elitaire media zoals schilderijen, zilver en gevelstenen waren materiële herinneringen echter een belangrijk element in de stedelijke herinneringscultuur. Gezamenlijk brachten deze voorwerpen en hun verhalen op verschillende niveaus permanente veranderingen aan in het bestaande herinneringslandschap.

De eerste verandering aan het herinneringslandschap bestond uit de fysieke aanpassing van het bestaande erfgoed als gevolg van de Opstand. Op dit niveau werden de herinneringen aan de oorlog tastbaar voor iedereen die onderdeel uitmaakte van de stedelijke bevolking. Niet alleen de Opstand zelf, maar ook de Reformatie en Contrareformatie zorgden voor grote (mentale) veranderingen die terug te zien waren in het fysieke landschap van de stad. Zowel in de Republiek als in de Habsburgse Nederlanden werden bijvoorbeeld kerken, beelden en kastelen verwoest, weggehaald of afgebroken om vervolgens plaats te maken voor nieuwe gebruikers. Gebouwen werden heringericht en oud erfgoed werd opnieuw geïnterpreteerd. De Opstand voegde ook een nieuwe laag toe aan het bestaande herinneringslandschap door middel van inscripties in gebouwen, monumenten, plaatsen van herinnering, nieuwe straatnamen en gevelstenen. De initiatiefnemers van deze toevoegingen waren zowel de magistraat, corporaties zoals gilden als individuele burgers. Het uiterlijk van de stad en de dagelijkse leefomgeving van de bevolking reflecteerde op die manier wat de gemeenschap had meegemaakt.

Elke nieuwe waterweg, gevelsteen en inscriptie werd een permanente herinnering aan de Opstand in het landschap. Het verbond een bepaalde plaats aan een specifieke gebeurtenis. Vooral in de Republiek, en in regio's in de frontlinie tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden, waren deze fysieke herinneringen op straat populair. Zelfs als er niets was achtergebleven, zoals na het afbreken van een kapel, probeerden katholieken door middel van pelgrimages en afbeeldingen het verhaal bij de plaats levend te houden.

Verwijderde of verwoeste gebouwen behielden zo hun betekenis in de stedelijke herinneringscultuur zoals bijvoorbeeld de kastelen van Antwerpen en Utrecht laten zien. De afbraak van deze kastelen stond in de zeventiende eeuw symbool voor eenheid en verzet, maar was ook een voorbeeld van hoe burgers zich hadden bevrijd van de onderdrukking door de Habsburgers. Samen vormde zowel het toevoegen aan als het verwijderen van elementen uit het herinneringslandschap de basis van de lokale herinneringscultuur.

Een tweede verandering was het ontstaan van vele relieken die verband hielden met de Opstand. Beelden werden gebroken en traditionele relieken verbrand, maar ze werden ook beschermd en veilig bij mensen thuis bewaard. Wonderen vonden nog regelmatig plaats. Vanaf het begin van de oorlog in 1566 kregen echter ook allerlei voorwerpen zoals kookpotten en kleding een nieuwe betekenis tijdens belegeringen, aanvallen en massamoorden. Sommige van deze relieken werden tentoon gesteld in stadhuizen en paleizen, zoals bijvoorbeeld de duiven die briefjes overbrachten tijdens het beleg van Leiden in 1574 of de vlaggen van de vijand in het paleis van de aartshertog in Brussel. Andere relieken overleefden bij mensen thuis, zoals de rok die Cornelissen Coltermans droeg toen zij werd geraakt door een kanonskogel tijdens het beleg van Haarlem. De plaats waar de meeste relieken echter terecht kwamen was het kerkgebouw, waar ze, in het geval van protestante kerken, de traditionele relieken vervingen. Met het plaatsen van deze voorwerpen in de kerk bekrachtigden de kerkmeesters, en soms ook de lokale overheid, niet alleen hun status als relik maar gaven ze ook een aura van authenticiteit in het verhaal over de Opstand.

Er was een type relik dat zowel in protestante als katholieke steden bijzonder populair was: de kanonskogel. Bombardementen waren een gebruikelijk onderdeel van belegeringen, aanvallen en veldslagen in de Nederlanden, en de zowel de Nederlandse als de Habsburgse troepen vuurden duizenden kanonskogels af op de vijand. Verslagen van belegeringen stonden vol van verhalen over mannen, vrouwen en soldaten die werden gered van artillerievuur door middel van goddelijke interventie of wonderen. In Alkmaar, bijvoorbeeld, drong een kogel een huis op Luttik Oudorp binnen waar op dat moment zeven vrouwen aan het werk waren. Alle vrouwen bleven ongedeerd. Talloze andere verhalen vertellen over eenzelfde 'geluk' voor met name predikanten, vrome mannen en (jonge) vrouwen, katholieke soldaten. Door hun vroomheid, of door de bereidheid van de Maagd om te interveniëren, maakten zij in de verhalen een grote kans een aanslag met een kanonskogel te overleven. Naast de verhalen, werden de kanonskogels zelf in de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden ook bewaard en verzameld. Zo verzamelde Erycius Puteanus uit Leuven tientallen kogels met zijn zoon, en werden gedichten over de voorwerpen op de muur geschreven.

Een derde verandering betrof de aanwezigheid van allerlei materiële herinneringen aan de Opstand in woonhuizen. Geschenken, beloningen en memorabilia werden gepresenteerd aan bezoekers. Deze voorwerpen representeerden de relatie van de eigenaar tot de oorlog en onthulden meestal een gevoel van trots. Penningen, of medailles, zijn hier een goed voorbeeld van. Ze werden in grote getale geslagen in de Nederlanden en beeldden niet alleen vaak episodes uit de Opstand uit, maar werden als geschenk uitgedeeld aan diplomaten, schrijvers en burgers die buitengewone diensten hadden verleend. Penningen zijn belangrijk in de herinnering van mensen aan de Opstand, omdat ze de trots van de eigenaar uitdragen. Vaak werden ze vererf aan kinderen en kleinkinderen als symbool van wat de voorvader had bereikt. Daarnaast verschenen penningen regelmatig op schilderijen en prenten. Deze penningportretten waarop vaak kinderen werden afgebeeld met de penning van hun vader of grootvader bevestigen de trots die een bijdrage aan de Opstand opriep binnen families.

Veel van deze voorwerpen waren verbonden aan een individuele herinnering, waardoor ze circuleerden tussen het publieke en privé leven. Enerzijds hadden ze een relatie met de geschiedenis van de stad, anderzijds waren ze in bezit van particulieren. Dit had zijn weerslag op het gebruik van deze voorwerpen in de stedelijke gemeenschap. Zo bleven de zilveren schalen die Guillaume Courten zijn kinderen schonk om zijn herinnering aan 1566 levend te houden grotendeels in de familiekring. Pieter Janssen uit Vlissingen, daarentegen, koos ervoor de zilveren specerijrentoren die hij ontving voor zijn bijdrage aan het veroveren van 's-Hertogenbosch door Frederik Hendrik in 1629 publiekelijk tentoon te stellen in de gevel van zijn huis. Hij bestelde een replica van de toren in de vorm van een gevelsteen. De manier waarop eigenaren voorwerpen gebruikten om herinnering uit te dragen verschilde dus, maar ze gingen allemaal wel zo ver dat ze hun verhalen over de Opstand lieten vereeuwigen in de vorm van een object. De vorm, het materiaal en de verbeelding die ze daarvoor kozen verschilde, en was afhankelijk van hun vermogen en wensen.

Materiele herinneringen bestonden op alle niveaus van de stedelijke gemeenschap, zoals de drie geschetste veranderingen aan het herinneringslandschap laten zien. Op straat, in woonhuizen, in kerken en in stadhuizen kon iedere inwoner van de stad de Opstand opnieuw tegenkomen nadat de oorlog (tijdelijk) voorbij was. Herinneringen beïnvloedden zo het 'uiterlijk' en de identiteit van de stad. De aanwezigheid van materiële herinneringen alleen was echter niet voldoende. De boodschap die ze uitdroegen werd namelijk grotendeels bepaald door belanghebbenden. Zij initieerden, interpreteerden en verspreidden zowel de materiële herinneringen als de boodschap die daaraan verbonden was. De complexe interactie tussen de verschillende boodschappen binnen de stedelijke gemeenschap was van grote invloed op de bestaande stedelijke herinneringscultuur in de

Nederlanden. Deze belanghebbenden staan daarom centraal in het tweede deel van deze studie.

Elke belanghebbende, of dit nu een individu, een familie, een stadsbestuur, de kerk of een corporatie was, had zijn eigen belang in het promoten of vergeten van bepaalde gebeurtenissen uit het recente verleden. Zij propageerden of hergebruikten verhalen in diverse media die samen een groter netwerk van herinneringspraktijken vormden. Performatieve media zoals stedelijke rituelen en ceremonies, processies, intredes, toneelstukken, liederen en preken zorgden voor een context waarbinnen materiële herinneringen functioneerden binnen de stad. Deze media waren publiek, bereikten een groot publiek en boden een interpretatie van wat er gebeurde tijdens de Opstand. Dit stedelijk ceremonieel had daarom veel potentieel in het beïnvloeden van de manier waarop mensen dachten over het recente verleden. Materiële herinneringen communiceerden op hun beurt met deze mondelinge, schriftelijke en performatieve media die ook in de stedelijke gemeenschap circuleerden.

Belanghebbenden gebruikten elk van de media die ze het beste konden gebruiken. De boodschap die zij verspreidden vertoont overeenkomsten. Zowel in de Republiek als in de Habsburgse Nederlanden benadrukte de magistraat een gevoel van een gedeelde identiteit en harmonie met als doel de tegenstellingen die de oorlog had opgeroepen op te lossen. In veel gevallen deelden ook de kerk, de corporaties en individuele burgers deze boodschap. Desalniettemin waren er ook verschillen. De schutterijen in zowel de Noordelijke als de Zuidelijke Nederlanden waren trots op de rol die zij hadden gespeeld in de Opstand. Zij profileerden zich als degenen die de stad (mede) hadden verdedigd. Dit gevoel van trots droeg bij aan hun groepsidentiteit binnen de stedelijke gemeenschap.

De rol van de kerk als belanghebbende verschilde in de Republiek en de Habsburgse Nederlanden. De katholieke kerk in de Zuidelijke Nederlanden presenteerde haar publiek met een reeks heiligen die bekend stonden om het bestrijden van ketters. Deze heiligen, die vaak al lang weinig bekendheid hadden, werden direct verbonden aan de Opstand. Ze konden helpen de ketters en geuzen tegen te houden. In de Republiek conformeerden predikanten zich over het algemeen naar de bestaande publieke herinneringspolitiek die het stadsbestuur voorstond. Het verhaal over harmonie was vaak terug te vinden in de kerk. Zowel in de Republiek als in de Habsburgse Nederlanden speelde het kerkgebouw een belangrijke rol in de herinnering. Daar werden helden geëerd met grafmonumenten en relieken tentoongesteld. Bovendien was het een publieke plaats waar de stedelijke bevolking regelmatig kwam. Hier kwam dan ook het verhaal van de magistraat en de kerk vaak samen waardoor het zowel een religieuze als politieke betekenis had in het herinneringslandschap.

De magistraat vervulde als belanghebbende een dubbelrol, omdat het een bepaald beeld uitdroeg naar de stedelijke bevolking en naar de rest van de regio. Verschillende

steden gebruikten verschillende strategieën waarop ze omgingen met de Opstand ten opzichte van de eigen bevolking of de regionale elite. Of het nu draaide om het uitdragen van een bewuste keuze in het benadrukken van loyaliteit of succes, of om de Opstand te vergeten is niet altijd even duidelijk, maar stadsbesturen waren creatief in de manier waarop zij media inzetten in zelfrepresentatie. Stadsgeschiedenissen, schilderijen, glasramen, en zelfs klavecimbels werden gebruikt om een bepaald imago naar buiten te brengen. Vooral de coherentie in de boodschap tussen deze media valt op. In Haarlem, bijvoorbeeld, wist het stadsbestuur met behulp van een indrukwekkende hoeveelheid aan media het middeleeuwse verhaal van de gewonnen belegering van Damiate (1219) te propageren. Dit verhaal was bedoeld de aangeboren moed en dapperheid van de bevolking te tonen, in aanvulling op wat de stad had meegemaakt tijdens de verloren belegering van de stad tijdens de Opstand.

Hoewel verschillende verhalen naast elkaar konden bestaan binnen de stad, werden ze op regionaal niveau meestal teruggebracht naar een verhaal dat de Opstand ofwel benadrukte of probeerde te vergeten. Amsterdam, bijvoorbeeld, gebruikte middeleeuwse verhalen met als doel de bescheiden oorsprong van de stad te laten zien. Dit vormde een goede basis voor de nieuwe positie van handelsstad van de wereld. Door deze boodschap naar buiten te brengen kon Amsterdam bovendien niet alleen zichzelf promoten, maar ook steden zoals Haarlem bekritisieren vanwege hun associatie met de aristocratie. Het verhaal over de Opstand in Amsterdam werd zorgvuldig vermeden of alleen genoemd in relatie met het grotere verhaal over de Republiek. Amsterdam had een omstreden verleden, omdat de stad zich pas laat bij de Opstand voegde. Desalniettemin had dit conflict wel geleid tot de nieuwe positie van Amsterdam. Ook daarom paste het verhaal van de oorsprongsmythe goed bij wat de stad wilde uitstralen. Het stadsbestuur wilde zich onderscheiden van andere steden, niet alleen in rijkdom maar ook in geschiedenis. Het had daarom veel geld over voor het uitdragen van deze boodschap via verschillende media.

Natuurlijk had niet iedere stad een omstreden verleden tijdens de Opstand. Andere steden konden terugvallen op verhalen over loyaliteit en succes. In deze gevallen werden verhalen over heldhaftige belegeringen onderdeel van de stedelijke rivaliteit. In sommige steden, zoals Alkmaar, kwam de belegeringen zelfs rechtstreeks terug in argumenten waarom ze bepaalde rechten moesten krijgen. Of deze argumenten succesvol waren, hing af van de roem van de gebeurtenis in de regio of in de Republiek. Hoe belangrijker en bekender de belegering, hoe meer de stad hier rechten aan kon ontlelen. Andere steden, zoals Leuven in de Habsburgse Nederlanden en Enkhuizen in de Republiek, benadrukten hun loyaliteit aan respectievelijk de koning en de stadhouder. Dit deden zij met name om zichzelf te onderscheiden van nabijgelegen steden die deze loyaliteit niet konden aantonen. Het hoefden echter niet alleen lokale gebeurtenissen te zijn waarop steden zich beriepen.

Delft en Antwerpen, bijvoorbeeld, claimden hun aandeel in respectievelijk het ontzet van Leiden en de slag bij Kallo. Deze interactie tussen het lokale en het regionale, het lokale en het nationale verhaal bepaalde dat de Opstand niet vergeten zou worden. Het bleef een rol spelen in de stedelijke rivaliteit, of de oorlog in de gebruikte media nu werd benoemd of juist niet.

De manier waarop steden omgingen met hun verleden veranderde naarmate het conflict vorderde, maar ook nadat de Opstand eindelijk was afgelopen in 1648. Een nieuwe generatie groeide op in vrede, en oudere generaties waren bang dat het verleden vergeten zou worden. Met name in de jaren 1660 is daarom een grote activiteit aan herinneringspraktijken te zien. Toneelstukken werden (opnieuw) opgevoerd en gepubliceerd, preken refereerden aan het (lokale) verleden, boeken met ooggetuigenverslagen werden uitgegeven en kunstenaars kregen opdracht tot het verbeelden van bepaalde gebeurtenissen. De Opstand was 'big business' door de publieke roep om media waarin herinneringen geconserveerd konden worden. De herinnering aan de Opstand had zijn culturele fase bereikt. Als gevolg daarvan werden de herdenkingen abstracter en werden verhalen over tegenstellingen in de stedelijke gemeenschap steeds minder aangehaald.

De verandering in de herinnering aan de Opstand is duidelijk te zijn in de organisatie van verschillende eeuwefeesten die plaatsvonden vanaf 1666. In de Republiek liet de politieke situatie in de jaren 1670 grote vieringen niet altijd toe, maar mensen memoreerden wel graag hun eigen relatie tot het verleden. In Leiden, bijvoorbeeld, werd de Opstand in 1674 geïnterpreteerd tegen de achtergrond van de eigentijdse politieke en economische situatie die volgde op het Rampjaar in 1672. Twintig jaar later, in 1694, keek de predikant in Groningen echter terug op het glorieuze verleden van de stad zonder de eigentijdse situatie direct te benoemen. Wat bovendien opvalt, is dat in beide steden veel tegenstellingen bestonden tijdens de belegeringen in respectievelijk 1574 en 1594 maar dat daar in beide steden niet meer over werd gepraat. De tijd had de tegenstellingen doen vervagen in de stedelijke herinneringscultuur. In de Habsburgse Nederlanden vond in 1685 een groot eeuwefeest plaats om de overwinning van Alexander Farnese op Antwerpen te vieren. Volgens toeschouwers was de herdenking spectaculair, met veel triomfbogen en een grote tempel op de Meir. Iedereen moest weten dat Antwerpen het herstel van het katholicisme in 1585 vierde. Ook hier werd niet meer gepraat over de moeilijkheden en tegenstellingen die zich van de stad meester hadden gemaakt tijdens het calvinistisch regime en de belegering van 1584-1585.

Naast de eeuwefeesten was er nog een belangrijke ontwikkeling in de herinnering. De materiële herinneringen die waren bewaard en gemaakt naar aanleiding van de Opstand ondergingen een betekenisverandering. Door het verstrijken van de tijd werd de relatie tussen de eigenaar en het voorwerp losser. De originele bezitter was overleden en had het

voorwerp doorgegeven aan een familielid of vriend. Dit kon leiden tot twee scenario's. Mensen behielden en onderhielden de memorabilia die zij ontvingen of individuele voorwerpen en / of kleine collecties werden verkocht of geschonken aan verzamelaars. In het eerste geval werd de relatie tussen de oorspronkelijke eigenaar en het voorwerp behouden. In het tweede geval werd het voorwerp onderdeel van een grotere collectie van bijvoorbeeld penningen of zilver en verzameld vanwege de vorm, het materiaal of het type voorwerp. Op die manier kwam een proces van musealisering op gang waarbij de context regelmatig werd gescheiden van het voorwerp. Dit veranderde ook de relatie tussen het voorwerp en het herinneringslandschap waar het deel van uitmaakte. Tenzij het voorwerp letterlijk aan een plaats was gebonden, zoals een gevelsteen of een straatnaam, kon het gemakkelijk van de locatie worden gescheiden. De vier zilveren schalen die Vlaming Guillaume Courten aan zijn kinderen schonk, bijvoorbeeld, kwamen in verschillende particuliere of museumcollecties terecht vanwege hun decoratieve waarde.

Een markt voor materiële herinneringen aan de Opstand is altijd blijven bestaan. De aanzienlijke museale collecties van Opstandsmemorabilia en de bestaande herinneringslandschappen in Nederlandse, Belgische en Franse steden laten dit duidelijk zien. Toch vertelden deze voorwerpen in eerste instantie verhalen, waren het opslagplaatsen voor herinneringen en verbonden zij vertellers aan hun publiek. Zonder deze materiële herinneringen hadden belanghebbenden zoals de magistraat, de kerk of individuele burgers hun boodschap minder makkelijk kunnen verspreiden. Het voorwerp was een fysieke plaats waarin het verhaal was opgenomen, en dit verhaal bleef zo nog eeuwenlang bruikbaar. Elk voorwerp levert zo zijn eigen bijdrage aan de geschiedenis en herinnering aan de Opstand. Gezamenlijk representeren de voorwerpen echter een diversiteit aan herinneringen en belanghebbenden binnen een stedelijke gemeenschap die zich allemaal bezighielden met hun eigen belangen en / of de status en identiteit van de stad. Of dit nu een document, schilderij, gevelsteen, waterkan, prent of kanonskogel was, elke materiële herinnering is een getuige van de manier waarop het Opstandsverleden werd geïntegreerd in de stedelijke herinneringscultuur.

